

דרישה

בט"ד

פרשת שלח, תשע"ז, מספר 1224

"אָרץ אַכְלַת יוֹשְׁבֵיהָ"

נעמה גולן

	הטובה הוא אם רעה
ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים	
	ומה הארץ השמנה הוא אם רזה היש בה עץ אם אין

שזירת השאלות הנוגעות לעם ולהיבט הצבאי עם השאלות הנוגעות לארץ ולפוריותה, קשורה לתכלית של שליחת המרגלים. על כך כתב הרמב"ן בפירושו לבמ' יג:ב:

ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו "אל ארץ טובה ורחבה" (שמ' ג:ח) וגו', בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם, וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה, ולכך אמר להם "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" (פס' כ), כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ.

על פי הסברו של רמב"ן, לשליחת המרגלים לא הייתה תכלית אינפורמטיבית. עוד בטרם שליחתם ידע משה כי הארץ טובה היא, ולא היה לו צורך בשליחת המרגלים לשם כך. לשליחת זאת הייתה מטרה מוראלית; כדי שיראו המרגלים את טוב הארץ ויחזקו את לב אחיהם. המילים "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" (במ' יג:כ) מבטאות בצורה תמציתית מטרה זו.

אם נקבל הסבר זה נוכל לטעון, כי שזירת שני הסוגים של השאלות יחד נועדה לחזק את רוחם של המרגלים. שאלותיו של משה מכוונות את המרגלים וכביכול אומרות להם: אמנם, בכניסתכם לארץ עתידים אתם לראות שהעם היושב בה חזק הוא ורב, אך התעודדו נא מטובה של הארץ. אמנם, הערים שבהן יושב העם הן בצורות וחזקות, אך זכרו שהארץ שמנה היא, ובה עצים רבים, ובכך תוכלו להתחזק ולמצוא נחמה.

המרגלים יוצאים למשימתם, ואכן הם בוחנים את שני התחומים אשר נתבקשו:

(כג) וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֵּל חֲבֵרוֹן	(כב) וַיַּעֲלוּ בְּנֵי בְנֵי יִזְבָּא עַד וְשֵׁם אַחִימֵן שִׁשִּׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵינָק
וַיִּכְרְתוּ מִשֶּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכֹּל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים וּמֵן הָרְמָנִים וּמֵן הַתְּאֵנִים.	

חטאם של המרגלים מוצג בתורה בתור חטא חמור אשר שינה את פני ההיסטוריה. בעטיו נוספו לעם ישראל ארבעים שנה של שיטוט במדבר ובעטיו מת כל אותו הדור. פרשנים וחוקרים שונים לאורך הדורות נתנו דעתם לשאלה מה היה בדיוק חטאם של המרגלים? ברצוני להציע, כי ניתוח של מבנה השאלות אשר מפנה משה אל המרגלים לפני צאתם לדרך (במ' יג:ח-כ), והבנת המטאפורה המצויה בדברי המרגלים (שם לב) יוכלו להאיר, ולו במעט, שאלה כבדת משקל זו.

לפני צאת המרגלים לשליחותם, משה מצייד אותם, כאמור, בשלל שאלות שעליהם לתת את דעתם עליהן.¹ את השאלות הללו אפשר לחלק לשני חלקים: שתי השאלות הראשונות, הפותחות את דבריו של משה, מהוות מעין כותרת: "וְרָאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהוּא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עִלֶיהָ" (במ' יג:ח). שאר השאלות, הבאות בעקבותיהן, הן למעשה פירוט של שני הנושאים הללו. המילים "ומה הארץ" החוזרות בהמשך השאלות פעמיים (בתחילת פס' יט ובתחילת פס' כ) מדגישות את המעבר בין העיסוק ב"עם", המכונה "הוא", לבין העיסוק בארץ, המכונה "הוא". כפי שניתן לראות מהשאלות המפורטות, בחינת הארץ קשורה בבחינת פוריותה של ארץ זו, ואילו בחינת העם קשורה בהיבט הצבאי. הכתוב איננו מפריד בין שני התחומים הללו, אלא שוזר את השאלות זו בזו על ידי מבנה מסורג, אשר מדלג בין בחינת טיב הארץ ופוריותה לבין בחינת ההיבט הצבאי הקשור בעם, באופן הבא:

וְרָאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהוּא	וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עִלֶיהָ
	הַחֵזֶק הוּא הַרְפָּה הַמָּעֵט הוּא אִם רָב
וְמֵה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ	

* נעמה גולן היא דוקטורנטית במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.

¹ רוב השאלות אינן נזכרות בדברים פרק א'. שם נראה כי המטרה של שליחת המרגלים הייתה אך ורק צבאית: "וַיִּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּשְׁבוּ אֵתְנוּ דָבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֵלֵיהֶן" (דב' א:כב). ריבוי השאלות בפרשתנו עומד בניגוד להוראות הלקוניות הניתנות למרגלים על ידי יהושע לפני כיבוש יריחו. שם מתומצתות כל הוראות הריגול בשש מילים בלבד: "לָכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֵת יְרִיחוֹ" (יהו' ב:א).

דו שיח זה משקף את הפער המהותי בין כלב לבין שאר המרגלים. בעוד שכלב בוחר לשים את הדגש על הארץ וטובה, ומסיק שיוכלו לרשת אותה, שאר המרגלים בוחרים להדגיש דווקא את הקושי; את העם החזק מהם, היושב בה. הבחירה על מה לשים את הדגש, על טובה של הארץ או על חוזקו של העם, היא שמולידה את המסקנה המתבקשת, אם יוכלו לכבוש אותה או לא.

בשלב השלישי חטאם של המרגלים מגיע לשיאו. זאת נוכל ללמוד מהערת הכתוב: "וַיֹּצִיאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לב). דברי המרגלים המופיעים בפסוקים לב-לג מוגדרים כהוצאת דיבה, ולא בהכרח הדברים שקדמו להם. בפסוקים אלו מכנים המרגלים את הארץ "אָרֶץ אֲקַלֶּת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא" (לב). מדוע ביטוי זה כה חמור ומהווה הוצאת דיבה על הארץ? ניטיב להבין את השאלה הזו על רקע החלוקה שערכנו בין בחינת הארץ ופירותה, לבין בחינת ההיבט הצבאי הקשור בעם. מבחינת תוכנו, ביטוי זה עוסק בהיבט הצבאי, בחשש פן יפלו הלוחמים בחרב במלחמתם בארץ. אולם, כדי לתאר את ההיבט הצבאי, הקשור ב"עם", המרגלים עושים שימוש במילה "ארץ" ובכינוי "הוא", ואף משתמשים במטאפורה הלקוחה מהשדה הסמאנטי של אוכל ופרינו. אם עד כה הבחינו המרגלים בין שני התחומים, בין ה"ארץ" לבין "העם", וחטאם היה בכך שהדגישו יותר את חסרונותיה של הארץ, הקשורים בעם היושב בה, ולא את יתרונותיה הקשורים בפירותה, כעת הם מערבבים בין שני התחומים. את חששם הצבאי מפני העם, הם מתארים על ידי שימוש במילים ובמטאפורות הקשורות בארץ.

יהושע וכלב משיבים למרגלים בשפתם, תוך שימוש במטאפורה הלקוחה מאותו שדה סמאנטי, ואומרים להם: "וְאַתֶּם אֵל תִּירָאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ כִּי לַחֲמֹנֹו הֵם סָר צֶלֶם מַעֲלִיהֶם וְה' אֲתָנוּ אֵל תִּירָאֵם" (במ' יד:ט). יהושע וכלב מדגישים כי החשש אינו קשור בארץ, אלא ב"עם הארץ". הם מנסים לשכנע את העם שלא הארץ תאכל את יושביה, אלא שהם יאכלו את עם הארץ כמו שאוכלים לחם. אולם יהושע וכלב אינם מצליחים; דבריהם אינם נשמעים, והעדה מבקשת לרגום אותם באבנים, ונוטה אחרי המרגלים מוציאי הדיבה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#) יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

המילים "ויבואו עד" חוזרות בפסוקים כב ו-כג ויוצרות כפילות.² ייתכן שתפקידה של חזרה זו להדגיש את שני התחומים שאותם בחנו המרגלים. פסוק כב מתאר את בחינת העם; בבואם לחברון ראו המרגלים את ילידי הענק, ומכך למדו על הקושי הכרוך בכיבוש הארץ, כפי שמעידים הם בהמשך (במ' יג:כח). לעומת זאת, פסוק כג מתאר את בחינת הארץ. פירותיה של הארץ מספרים על פוריותה. ההקבלה בין העם לבין הארץ מעניינת; העם מתואר כ"ילידי הענק", והארץ מאופיינת אף היא בפירותיה הענקיים, אשר כדי לשאת אשכול אחד מהם יש צורך במוט ובשני אנשים שיישאוהו.

כאשר המרגלים שבים מקץ ארבעים יום, הם מדווחים לעם על מה שראו. דיווחם כולל התייחסות הן לארץ ולפירותה והן לעם היושב בה:

וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָנֹו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הִוא זֶה פְּרִיהָ (כז).	אָפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנֶק רְאִינוּ שָׁם. עַמְלֶק יוֹשֵׁב בְּאָרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (כח-ט).
--	---

נראה כי המרגלים לא שיקרו לעם בדברים אלה, אלא דיווחו, אפילו בצורה עניינית, על מה שנצטוו. אולם, כפי שמטרת השליחות לא הייתה אינפורמטיבית, כך חטאם איננו קשור במידע שהעבירו לעם. מטרת השליחות הייתה לעודד את העם, להראות לו את טוב הארץ ופירותיה הענקיים, וכך לחזקו לקראת הכניסה לארץ, אשר בה יושבים גם בני ענק. בכך כשלו המרגלים. אפשר לחלק את חטאם לכמה שלבים, ולזהות הדרגתיות ומגמה של החמרה ביניהם: בשלב הראשון המרגלים לא שיקרו, אלא רק הפכו את הסדר ו"שינו את המנגינה". די לראות בכמה מילים הם מתארים את הארץ, ובכמה מילים את העם. במקום לומר לעם: 'אמנם העם היושב בארץ עם חזק הוא, אך ראו כמה טובים פירותיה', הם הופכים את הסדר ואומרים: 'אמנם הארץ טובה ואלו פירותיה, אך עז העם היושב בה'.

בשלב השני, במהלך הוויכוח שמתנהל בין כלב לבין שאר המרגלים, השאלה כבר איננה נוגעת בתיאור העובדות, אלא במסקנות – האם יוכל העם לעלות לארץ או לא:

וַיְהִי כִּלְבָב אֶת הָעַם אֵל מִשָּׁה וַיֹּאמְרוּ וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ	אָמְרוּ
עָלָה וְנָעְלָה וַיִּרְשָׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ (ל)	לֹא נוֹכַל לָעֲלוֹת אֶל הָעַם כִּי חֶזֶק הִוא מִמֶּנּוּ (לא)

² על הגישה הביקורתית להסבר כפילות זו ראו: J. Milgrom, *Numbers* (The JPS Torah Commentary), Philadelphia 1990, pp. 102; ליכט, פירוש על ספר במדבר [יא-כא], ירושלים תשנ"א, עמ' 58-48.